

จากเยาวชนคน “ปลายน้ำ” สู่เยาวชน “ผู้เป็นพลังไม่ใช่ภาระ”

ความสงบ อดทน ร่วมมือ : มายาแห่งอำนาจ

ตลอดเวลาที่ผ่านมา...

ความสงบไม่ใช่เพราะเชื่อฟัง

ความอดทนไม่ใช่เพราะเข้มแข็ง

ความร่วมมือไม่ใช่เพราะร่วมใจ

แต่...ทุกอย่างดำเนินไปตามทำที่และอำนาจ

ที่มีอยู่จริงในมือในเท้าของผู้คุม

ความจริงคือ...

เขาจะสุภาพเมื่อคุณให้เกียรติเขา

เขาจะสงบอดทน เมื่อคุณอดทนกับเขา

เขาจะเชื่อฟังศรัทธา เมื่อคุณชี้แนะอย่างจริงจัง

ที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งคือ...

เมื่อเขาหิวเขาหวังจะได้อาหารเพื่ออิ่มท้อง

เมื่อเขากระหาย เขาหวังจะได้ดื่มน้ำเย็น ๆ เพื่อดับกระหาย

เมื่อเขาผิด เขาหวังจะได้คำชี้แนะและกำลังใจ

เมื่อเขาทำถูก เขาหวังจะได้คำชมและรอยยิ้ม

แต่ถ้าคุณเพียรพยายามที่จะ...

ให้อาหารเมื่อเขากระหายน้ำ

ให้ความเย็นชา เมื่อเขาโหยหาความอบอุ่น

ให้บทลงโทษโดยไม่มีความรักเป็นทุน เป็นฐาน

และยังทำให้ความตระหนักในคุณค่าแห่งความเป็นมนุษย์

ตลอดจนแสงสว่างแห่งความหวังของเขา ดับมอดลง

ก็ไม่มีข้อสงสัย

สำหรับการลุกขึ้นสู้แบบ...คนจนตรอก

ในวันที่ 18 มีนาคม ณ . บ้านที่ชื่อว่า...

ทิวา ณ นคร

ทิวา ณ นคร เขียนกลอนแปลลงหนังสือพิมพ์หลังจากข่าวเยาวชนสถานพินิจ... ก่อการจลาจล โดยการพังกำแพง ทำลายทรัพย์สิน เผาอาคารและรวมตัวกันหลบหนีอย่างอลหม่านซึ่งทิวาติดตามข่าวการจลาจลและหลบหนีของเยาวชนสถานพินิจอย่างจดจ่อและได้ชวนเพื่อน NGO, ด้านเด็กไปเยี่ยมเยาวชน 25 คน ที่เรือนจำ หลังจากมีการรายงานข่าวว่าเจ้าหน้าที่สามารถควบคุมตัวหัวโจกในการก่อการจลาจลและส่งเรือนจำไปแล้ว ซึ่งในเบื้องต้นทิวาไม่สามารถเยี่ยมเยาวชนทั้ง 25 คนที่ถูกควบคุมตัวไว้ในเรือนจำได้เพราะไม่มีความเกี่ยวข้อง ใด ๆ กับเยาวชนแต่จากการเจรจาอยู่พักใหญ่ทางเรือนจำก็เปิดโอกาสให้เยี่ยมได้แค่ 3 คน

จากการพูดคุยกับเยาวชนต่อหน้าผู้บัญชาการเรือนจำแห่งนั้นเยาวชน 3 คน ให้ข้อมูลกับทิวาว่าพวกเขาไม่ได้เกี่ยวข้องกับการจลาจล คำยืนยันที่น่าเชื่อถือก็คือพวกเขาทั้ง 25 คน ที่ถูกส่งมาเรือนจำนั้นเป็นเยาวชนบ้าน... ซึ่งตั้งอยู่ใกล้กับบ้านเกิดเหตุ ขณะเกิดเหตุเจ้าหน้าที่บ้าน...ได้รวมตัวเยาวชนทั้งบ้านและถามเยาวชนว่ามีใครต้องการไปพบกับผู้ใหญ่ เช่น ผบ.ตร ปลัดกระทรวง อธิบดี ผู้พิพากษา ฯลฯ ที่มากำกับดูแลการจลาจลที่บ้านเกิดเหตุบ้างซึ่งเยาวชน 25 คน ก็ได้ยกมือแสดงตัวเพราะ “มีปัญหาคับใจที่อยากบอกผู้ใหญ่”

แต่พอถูกแยกออกมาจากกลุ่มเพื่อนๆ เจ้าหน้าที่ก็ใส่กุญแจมือและถูกตั้งข้อหาว่าเป็น “หัวโจก” และส่งพวกเขาทั้งหมดเข้าเรือนจำทันที

จากเหตุการณ์ในวันนั้นทิต้าได้ตัดสินใจทำงาน 2 ชิ้น งานชิ้นแรก คือ เขียนจดหมายถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมและอีกไม่กี่วันต่อมาก็ถูกเชิญไปพบเพื่อให้ข้อมูลด้วยวาจา งานชิ้นที่สอง คือ เขียนกลอนเปล่าชื่อ “**ความสงบ อดทน ร่วมมือมาหาอำนาจ**” เพื่อเผยแพร่ความคิดผ่านทางสื่อและยังได้เข้าร่วมเวทีสาธารณะที่ถูกจัดขึ้นอีกหลายครั้งหลังจากเหตุจลาจลที่บ้านหลังนั้น

ต้นปี 2546 ทิต้าถูกทาบถามจากกรมพินิจฯ กระทรวงยุติธรรม ให้เข้าไปบริหารบ้านกาญจนาภิเษก ซึ่งขณะนั้นถูกสร้างเสร็จเรียบร้อยแล้วโดยไม่มีประตู ไม่มีกำแพงในฐานะผู้อำนวยการที่เป็นบุคคลภายนอก (out source) ทิต้าเล่าว่าเธอตัดสินใจรับหน้าที่ทันทีหลังจากเข้าไปศึกษาดูงานบ้านกาญจนาภิเษก และได้พบกับเจ้าหน้าที่ 33 คน เยาวชนอายุ 13 – 24 ปี 30 คน ที่สำคัญคือ 2 ใน 30 คน เป็นพี่น้องกัน อายุ 13 ปี 15 ปี จากประเทศเยอรมัน ถูกพิพากษาด้วยคดีอนาจาร (ลูกแม่ครัวในบ้านอายุ 5 ขวบ) และที่น่าสนใจคือทั้งสองพูดภาษาไทยไม่ได้เลยและใช้ภาษาอังกฤษได้เล็กน้อย

ทิต้าเริ่มปฏิบัติหน้าที่ผู้อำนวยการศูนย์ฝึกฯ บ้านกาญจนาภิเษกในเดือนพฤษภาคม 2546 โดยไม่มีระเบียบโครงสร้างซึ่งหมายถึงการเป็นผู้อำนวยการที่ไม่มีอำนาจตัดสินใจทางการเงิน การจัดซื้อจัดจ้าง รวมถึงต้องรับ ตำแหน่งลูกจ้างชั่วคราววุฒิปริญญาตรีเงินเดือน 6,300 บาท ด้วย

ความคิดของทิต้าในช่วงเวลานั้นก็คือ ต้องการเห็นการลงโทษที่แตกต่างแต่เหมาะสมสำหรับ 2 พี่น้องชาวเยอรมันแต่เมื่อเข้าไปทำหน้าที่จริงๆ กลับพบว่า “**ไม่ง่ายเลย**” โดยเฉพาะความไม่ร่วมมือและการไม่ยอมรับทั้งแนวคิด รูปแบบ และความเป็น “**คนนอก**” ของทิต้า

กล่าวโดยสรุปก็คือ ช่วงสองปีแรกของทิต้าในบ้านกาญจนาภิเษกเป็นช่วงที่อยู่ในนิยามของคำว่า “**สงครามทางความคิด**” อย่างชัดเจน เนื่องจากทุกแนวคิด ทุกการปฏิบัติที่มาจากทิต้าจะมีข้อโต้แย้ง พร้อมเหตุผลที่แข็งแกร่งจากเจ้าหน้าที่ว่า “**ทำไม่ได้ ไม่เคยทำ ไม่รู้จริงอย่ามาแนะนำโดยเฉพาะ...เยาวชนพวกนี้ลูกเสือ ลูกจะเข้ทั้งนั้น หากทำตามคำแนะนำก็บ้าแหละ**”

สำหรับทางออกที่ทิต้านำมาใช้กับเจ้าหน้าที่ซึ่งกว่าร้อยละ 80 เป็น พนักงานควบคุม ส่วนที่เหลือคือ นักสังคมสงเคราะห์ นักวิชาการ นักโภชนาการ ธุรการ แม่บ้าน พนักงานขับรถยนต์ ก็คือ การออกแบบกระบวนการตรวจสอบฐานคิดที่เป็นตัวขับเคลื่อนพฤติกรรมการทำงานของทุกคน ด้วยการให้ทุกคนเขียน “**ความคิดของข้าพเจ้าต่อเยาวชนที่ถูกศาลพิพากษาให้เข้ามาอยู่ในสถานพินิจ**” จากนั้นก็ชวนเข้ามาพูดคุยเป็นรายบุคคลซึ่งทำให้ทิต้าเห็นความคิดที่เป็นตัวขับเคลื่อนพฤติกรรมชัดเจนขึ้นว่า ใครเชื่อว่าอำนาจคือเครื่องมือ ! ใครเชื่อว่าความเข้าใจเป็นโอกาส ! ใครไม่คิดอะไรขอให้เบื่องบนั่งอย่างเดียว !

กระบวนการถัดไปก็คือ จัดอบรมเชิงปฏิบัติการเรื่อง “**การสร้างวัฒนธรรมหนักในสิทธิเด็ก**” โดยแยกจัดเป็น 2 รุ่น ๆ ละ 2 วัน แบบต่อเนื่องและจบลงด้วยการเขียน “**ข้อตกลง**” ในการทำงานกับเยาวชน ซึ่งปรากฏว่ามีหลายเรื่องที่เป็นรูปธรรมและสามารถละทิ้งอดีตได้อย่างน่าสนใจ เช่น การไม่ลงโทษทางร่างกายต่อเยาวชน การลดอำนาจเจ้าหน้าที่และเพิ่มการมีส่วนร่วมของเยาวชน ฯลฯ

ณ เวลานั้นทิดาเริ่มเห็น “มวลแห่งการเปลี่ยนแปลง” (Critical mass) ก้อนหนึ่งแต่ขณะเดียวกัน กลุ่มที่ “ต่อต้านการเปลี่ยนแปลง” ก็ยังยืนย่นจุดยืนอย่างไม่เปลี่ยนแปลงเช่นกัน

ในส่วนของกระบวนการทำงานกับเยาวชนนั้นในช่วงเริ่มต้นพฤษภาคม 2546 หลังจากทิดาชวน เยาวชน 28 คน คิดเรื่องสองพี่น้องชาวเยอรมันที่ถูกควบคุมตัวโดยไม่มีภาษาเป็นสื่อกลางแถมด้วยมิติทางวัฒนธรรมที่แตกต่างบนความเป็นคนอายุน้อยอีกต่างหาก แต่ในที่สุดก็มีความเห็นร่วมกันว่าควรมีการช่วยสองพี่น้องชาวเยอรมันภายใต้เงื่อนไขสำคัญ คือ คนผิดต้องไม่ลอยนวลแต่จะรับโทษอย่างไรก็ไม่เสียขวัญ ไม่เสียตัวตน ด้านดีจนหมดตัวซึ่งได้ข้อสรุปว่าทิดาสามารถแจ้งพ่อแม่ชาวเยอรมันให้นำอาหารที่ทั้งสองคนทานเป็นประจำมาฝากไว้กับแม่ครัวได้ โดยไม่ตีความว่านั่นคือการเลือกปฏิบัติรวมถึงให้ทิดาดำเนินการทางกฎหมายเพื่อเปลี่ยนแปลงคำพิพากษาให้มีโทษในรูปแบบที่เหมาะสมซึ่งในความหมายเชิงรูปธรรมหมายถึงดำเนินการให้ศาลเปลี่ยนแปลงคำพิพากษาให้พ่อแม่นำบุตรชายทั้งสองไปพบจิตแพทย์แทนการควบคุม และให้จิตแพทย์รายงานความก้าวหน้าต่อศาลเป็นระยะ

ในทัศนะของทิดา เหตุการณ์ข้างต้นและอีกหลายเหตุการณ์ในเวลาต่อมา สะท้อนพื้นที่ “ด้านดี” ของเยาวชนผู้ก่อคดีอย่างชัดเจนและยืนยันอีกครั้ง เมื่อทิดานำเรื่องของเด็กหญิงอายุ 12 ปี ซึ่งเป็นชาวใหญ่ในเวลานั้นเนื่องจากถูกหลอกลวงจากการทะเลาะวิวาทของวัยรุ่น 2 โรงเรียนจนเป็นเหตุให้เด็กหญิงบาดเจ็บสาหัสและรับการรักษาในห้องไอซียูในโรงพยาบาลแห่งหนึ่งมาให้เยาวชนร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้และจบลงด้วยการที่เยาวชนลงมือเขียนจดหมายถึงครอบครัวของเด็กหญิงผู้เป็นเหยื่อความขัดแย้งเพื่อแสดงความเสียใจกับความสูญเสียที่เกิดขึ้นและให้กำลังใจพ่อแม่ลูกที่ต้องตกเป็นเหยื่อโดยที่ไม่มีส่วนเกี่ยวข้อง จากนั้นทิดาก็ประสานกับโรงพยาบาลเพื่อขอให้เยาวชนได้พบกับพ่อแม่ลูกและมอบจดหมายด้วยตนเอง ต่อมาการศึกษาข่าว คิด วิเคราะห์ได้ยกระดับเป็น “วิชาชีวิต” ซึ่งถือเป็นกิจกรรมหลักของบ้านกาญจนาภิเษกในปัจจุบัน

และนั่นก็เป็นครั้งแรกของการนำเยาวชนที่อยู่ในคำสั่งศาลออกนอกสถานควบคุมแบบไม่ควบคุมและระหว่างการเดินทางยังได้ชวนกันแวะห้างสรรพสินค้าเพื่อซื้อดอกไม้สวยแทนใจที่ห่วงใยให้น้อง แต่ที่เหนือความคาดหมายหรือได้มากกว่าที่คิดก็คือ ผู้บริหารโรงพยาบาลอนุญาตให้เยาวชนทยอยกันเข้าไปเยี่ยมเด็กหญิงผู้บาดเจ็บถึงในห้องไอซียูจนครบทุกคนซึ่งเยาวชนทุกคนที่ได้ไปยืนอยู่ข้างเตียง “เหยื่อผู้บริสุทธิ์” ต่างรู้สึกเศร้าใจ หดหู่ใจกับชะตากรรมของเหยื่ออย่างมากและนั่น “ด้านดี” ของเยาวชนก็ถูกกระตุ้นและขับเคลื่อนออกมาอย่างเป็นธรรมชาติ

บนความเชื่อที่แข็งแรงว่าเยาวชนที่ก้าวพลาดยังมีเมล็ดพันธุ์แห่งความดีอยู่ในตัว ทิดาจึงกระตุ้นให้เจ้าหน้าที่บ้านกาญจนาภิเษกเห็นความสำคัญของการบ่มเพาะเมล็ดพันธุ์แห่งความดีแทนการค้นหาชุดร้าย อย่างทุ่มเหตุเดียวกันทิดายังจัดสัญลักษณ์เชิงอำนาจทุกรูปแบบออกไปจากบ้านกาญจนาภิเษกจนหมดสิ้นตั้งแต่ วิทยุติดตามตัวของเจ้าหน้าที่ การค้นตัว การสั่งการแบบแนวดิ่งที่เคร่งครัดรวมถึงยูนิฟอร์มของเยาวชนที่ตอกย้ำตัวตนที่ล้มเหลว ผิดพลาดและไร้ค่าที่สำคัญคือ การไม่ลงโทษเยาวชนทางร่างกายและเปิดพื้นที่การมีส่วนร่วมให้กับเยาวชนในระดับ “ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ” เกือบร้อยเปอร์เซ็นต์

ปัจจุบันพื้นที่การเรียนรู้ในบ้านกาญจนาภิเษกประกอบด้วย 3 สัดส่วนหลักๆ คือ เรียนหนังสือ (ระบบ กศน.) 25% เรียนวิชาชีพ (13 วิชาชีพหลักสูตร 3 เดือน) 25% แต่ที่เรียนหนักที่สุดคือ เรียนวิชาชีวิต 50%

“วิชาชีวิต” คือ วิชาที่เรียนเพื่อพัฒนาระบบคิดให้มีความเป็นมนุษย์ที่รู้ร้อน รู้หนาว และสามารถเห็นจุดเกาะเกี่ยวเชื่อมโยงระหว่างชีวิตและสามารถรักษาด้านดีของตนเองไว้ได้แม้ในช่วงเวลาที่แย่ที่สุดในกรณีที่ผิดพลาดไปแล้วก็เรียนเพื่อซ่อมความคิดที่ผิดพลาดเพราะความคิดที่ผิดพลาด คือ โรงงานผลิตพฤติกรรมที่สร้างความเดือดร้อน ความสูญเสียทั้งต่อตนเองและผู้อื่น เป้าหมายสุดท้าย คือ เพื่อเพิ่มหรือสร้างทุนความคิด ทุนชีวิต ทุนการเป็นพลเมืองให้กับเยาวชน

“วิชาชีวิต” ในภาคปฏิบัติของบ้านกาญจนาภิเษก ก็คือ การวิเคราะห์ข่าว บทความ โศกนาฏกรรม ในสังคมหรือเรื่องอื่นใดก็ตามที่เคลื่อนไหวอยู่ในสังคมรวมถึง การตอบกระทู้ การชมภาพยนตร์ และร่วมคิด ร่วมคุย ร่วมเขียนหลังชมภาพยนตร์และเปิดพื้นที่การเรียนรู้ที่ทำให้เยาวชนเห็นที่มาที่ไปของปัญหา เห็นจุดเกาะเกี่ยว เห็นห่วงโซ่ความสำเร็จ ความทุกข์ ความผิดพลาด ความเสียหาย รวมถึงการเพิ่มขีดความสามารถในการรับมือกับปัญหา ต่าง ๆ ที่ผ่านเข้ามาในชีวิตทั้งที่คาดหมายได้และเหนือความคาดหมายซึ่งทั้งหมดนี้ล้วนเป็น **“ปัจจัยร่วมที่มีนัยสำคัญ”** ในการนำเยาวชนเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมทั้งสิ้น

“วิชาชีวิต” เป็นเสมือนเครื่องมือที่ช่วยกระตุ้นหรือเพิ่ม **“ทุนความเป็นพลเมือง”** และความรู้สึกเชิงคุณค่าให้กับเยาวชนจนแข็งแกร่งและยกระดับไปถึงความรู้สึกนับถือตนเอง เห็นคุณค่าของตนเอง ที่สำคัญคือ เยาวชนสามารถ **“จัดการหรือรับมือ”** กับปัญหาต่าง ๆ ที่ผ่านเข้ามาในชีวิตได้อย่างรู้เท่าทันยิ่งขึ้น ดังนั้นการเรียนวิชาชีวิต อาจจำเป็นไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าวิชาสามัญ วิชาชีพ และต้องการความจริงจังในการเรียนรู้ทั้งสาระและกระบวนการ เพราะ...การเรียนวิชาชีวิต คือ การแปลงเชื้อโรคร้ายให้เป็นวัคซีนเพื่อเพิ่ม...ภูมิคุ้มกัน โรคพิษสังคม คือ การเต็มเต็มทักษะในการบริหาร การจัดการชีวิต คือ การเพิ่มต้นทุนในการเดินทางเพื่อก้าวสู่ **พลเมือง..ผู้เป็นพลัง ไม่ใช่...ภาระ...อีกต่อไป**

ผู้สนใจที่เข้ามาศึกษาดูงานบ้านกาญจนาภิเษกส่วนหนึ่งบอกกับทิวาว่ากิจกรรมดีๆ กระบวนการที่ไม่หลงลืมคุณค่าตัวตนที่แตกต่างของเยาวชนในบ้านกาญจนาภิเษกน่าจะไปขับเคลื่อนอย่างทุ่มเทกับกลุ่ม **“คนต้นน้ำ”** ไม่ใช่ **“คนปลายน้ำ”** เช่น เยาวชนที่ก้าวพลาดไปแล้วในบ้านกาญจนาภิเษก

ขณะที่ทิวาไม่รู้สึกเช่นนั้น ทิวาเชื่อว่าอีกไม่กี่ปีข้างหน้าเยาวชนบ้านกาญจนาภิเษกจะเดินกลับเข้าไปในสังคมและก้าวต่อไปของเขาคือ การมีครอบครัว มีลูกชาย ลูกสาวซึ่งหมายถึง **“คนต้นน้ำ”** รุ่นใหม่

หากวันนี้เราหลงลืม **“คนปลายน้ำ”** อะไรจะเกิดขึ้นกับ **“คนต้นน้ำ”** รุ่นใหม่ที่อยู่ในความรับผิดชอบของ **“อดีตคนปลายน้ำ”**

ทิวาจึงต้องทำให้...

บ้านกาญจนาภิเษก ไม่เป็นคุก
เยาวชนต้องไม่รู้สึกว่าตัวเองเป็น นักโทษ เป็นอาชญากร
เจ้าหน้าที่ก็ต้องไม่ทำตัวเป็นผู้คุม
แต่บ้านกาญจนาภิเษก คือ บ้านทดแทนชั่วคราว
ของ...เยาวชนที่ก้าวพลาด
ที่พร้อมจะออกไปทำหน้าที่ดูแล **“คนต้นน้ำ...รุ่นใหม่”** และ
เป็น **“พลัง”** ของสังคม ไม่ใช่ **“ภาระ”** อีกต่อไป